

Z MINIONYCH CZASÓW

Profesor Zdzisław Pazdro – twórca polskiej szkoły hydrogeologii

Jerzy B. Miecznik¹

Professor Zdzisław Pazdro – creator of the Polish school of hydrogeology. Prz. Geol., 62: 391–396.

A b s t r a c t. Professor Zdzisław Pazdro (1903–1987) is regarded as the creator of the Polish school of hydrogeology. He was born in Lviv. In times of dramatic rebirth of the Polish state, he participated, as a 15-year-old boy, in the defense of Lviv in 1918, and was a volunteer in the Polish-Soviet War in 1920. In 1925, Zdzisław Pazdro graduated from the University of Lviv as a geologist and, as an employee of the University, conducted research work on stratigraphy and tectonics of the Carpathians. Over time, his interests turned to economic geology; he participated in the exploration of the Bug Coal Basin in and the prospecting for bituminous minerals.

During World War II (1939–1945), he acted in conspiracy in the structures of the Polish Underground State. He was imprisoned by the Gestapo, and then, after the capture of Lviv by the Soviet Army, by the NKVD. He was released as a high-class geologist at the request of the Polish communist authorities. After the war, he organized the first hydrogeological and geological-engineering studies in Poland (Gdańsk University of Technology, in 1952), was the author of the first, highly acclaimed textbook "Hydrogeologia ogólna" (1964), long-standing chairman of the Commission for Hydrogeological Documentations at the Central Geological Office, teacher of several generations of Polish hydrogeologists, and author of regional hydrogeological syntheses and hydrogeochemical reports.

Keywords: Polish school of hydrogeology, geology of the Eastern Carpathians, Defense of Lviv, Second World War

Lwówianin profesor Zdzisław Pazdro należał do pokolenia, któremu los nie szczędził życiowych wstrząsów i dramatów, a jego patriotyzm sprawiał, że był czynnym uczestnikiem toczących się wydarzeń historycznych. Historia miała także decydujący wpływ na przebieg jego indywidualnej drogi naukowej. Zaczął bardzo udanie jako geolog – stratygraf, kartograf i tektonik w Karpatach Wschodnich, rozszerzając z czasem swoje zainteresowania w kierunku geologii stosowanej. U schyłku II wojny światowej zderzył się z nowymi zagrożeniami, ale w końcu szczęśliwie dotarł do Gdańska z zadaniem zorganizowania tam ośrodka geologii inżynierskiej i hydrogeologii. Dzieło swojego życia, jakim było stworzenie polskiej szkoły hydrogeologii, dokończył w Warszawie (Teisseyre, 1973; Krajewski, 1984; Macioszczyk, 1988; Małecka & Roniewicz, 1989; Kleczkowski & Sadurski, 1999; Kozerski, 2005; Kozerski i in., 2010; Kozerski & Małecki, 2013; Dowgiałło & Kozerski, 2013).

Zdzisław Pazdro urodził się 13 października 1903 r. we Lwowie. Był synem wybitnego prawnika i ekonomisty, profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza i Politechniki Lwowskiej, działacza narodowego, Zbigniewa Pazdro (1873–1939) i Anieli z domu Kopniak. Jego dziadek Jan Pazdro był uczestnikiem powstania styczniowego (Przybyłowski, 1980).

Młodość Zdzisława Pazdry przypadła na lata wielkiej wojny światowej i równie trudne czasy odradzania się polskiej państwowości. Ogłoszenie niepodległości wywołało w polskim społeczeństwie wielki entuzjazm i eksplozję patriotyzmu, który w rodzinie Pazdrów stanowił wartość fundamentalną. Nic dziwnego, że w listopadzie 1918 r., jako piętnastolatek, zgłosił się wraz ze szkolnymi kolegami na ochotnika do obrony miasta przed Ukraińcami, zostając jednym z Orląt Lwowskich. Służył na V Odcinku Obrony Lwowa w oddziale sanitarnym i został odznaczony Krzyżem Obrony Lwowa („Obrona Lwowa”, 1994). Profesor Bohdan Kozerski (2005), uczeń i współpracownik Pazdry,

wspomina, jak to przed laty podczas wycieczki geologicznej ze studentami w rejonie Włocławka profesor Pazdro, zwykle niechętny do przedstawiania osobistych przeżyć, w kilku zdaniach opowiedział o swojej obecności w tym mieście z kolegami z gimnazjum w sierpniu 1920 r. Trwało ostrzeliwanie Włocławka przez sowiecką artylerię, sytuacja na froncie była krytyczna, dopiero co uzyskana niepodległość zdawała się wymykać z rąk. Chłopcy podjęli decyzję o wstąpieniu do wojska. Widząc wrażenie, jakie wypowiedź wywarła na studentach, Pazdro dodał, że ich udział w wojnie nie był niczym nadzwyczajnym, zaciągnęli się ochotniczo, a po zakończeniu wojskowego zadania zostali zdemobilizowani i powrócili do szkoły. W październiku 2002 r. w trakcie remontu strychu rodzinnego domu Pazdrów na ul. Gipsowej 28 we Lwowie odnaleziono ukryte dokumenty Zdzisława Pazdry, wśród nich zaświadczenie o przyznaniu w listopadzie 1920 r. 17-letniemu kanonierowi Odznaki Pamiątkowej Ochotników Artylerii 1920 r. (Baranowski i in., 2002).

Po maturze uzyskanej w 1921 r. w IV Gimnazjum Klasycznym im. Jana Długosza we Lwowie Zdzisław Pazdro wstąpił na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jana Kazimierza (UJK), podejmując studia geologiczne i paleontologiczne, które ukończył w 1925 r. Jego kolega z tamtych lat profesor Henryk Teisseyre wspominał (Teisseyre, 1973): „... zwrócił na siebie uwagę już w czasie studiów uniwersyteckich jako wybitnie uzdolniony student, pracowity, pełen zapału do nauki, a także jako charakter prawy i bezkompromisowy”. Podczas studiów (1923) Zdzisław Pazdro został zatrudniony w Katedrze Geologii na stanowisku demonstratora, a po ich ukończeniu – asystenta. Stopień naukowy doktora filozofii w zakresie geologii Pazdro uzyskał w 1926 r. na podstawie rozprawy „Szkic geologiczny Liwocza” (Pazdro, 1927), wykonanej pod kierunkiem profesora Wojciecha Rogali.

¹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; jerzy.miecznik@pgi.gov.pl.

Ryc. 1. Zdzisław Pazdro z żoną Olgą w Górach Czerwcyńskich, 1929 r. Fot. z Kolekcji Prof. Pazdry, Muzeum Geologiczne im. S. J. Thugga na Wydziale Geologii UW

W 1927 r. wraz ze świeżo poślubioną żoną Olgą, późniejszą profesorką mikropaleontologii (Pożaryska, 1986), Pazdro odbył kurs geologiczny u sławnego profesora Maurice'a Lugeona w Lozannie oraz uzupełniające studia paleontologiczne w Muséum National d'Histoire Naturelle w Paryżu, a w roku akademickim 1930/1931 dodatkowe studia z ekonomii i prawa administracyjnego na Wydziale Prawa UJK. W maju i czerwcu 1930 r. na zaproszenie Francuskiego Towarzystwa Geologicznego, w stulecie jego założenia, uczestniczył w wycieczce geologicznej do Maroka (Pazdro, 1931).

W początkowym okresie swojej działalności naukowej Zdzisław Pazdro zajmował się tematyką karpacką, której poświęcił 12 publikacji (Pazdro, 1972). W łupkach menilitowych Skalnika badał faunę mszywołów, wykazując jej przydatność w stratygrafii i ustalając na jej podstawie górnoeoceniński wiek łupków (Pazdro, 1930). W płaszczowinie skolskiej (wówczas region skibowy) odkrył dużą strukturę tektoniczną o charakterze depresji wypełnionej wtórnie pofałdowanymi warstwami krośnieńskimi z szeregiem drobnych, często fragmentarycznych wysadów antyklinalnych z łupkami menilitowymi w jądrze, którą nazwał depresją strzyżowską (Pazdro, 1934; Książkiewicz, 1972). Interesował się także stratygrafią warstw szypockich, ich pozycja stratygraficzna była wówczas przedmiotem żywych sporów (eocen? oligocen? kreda?) (Świdzki, Sujkowski i inni). Znalezione przez niego inoceramy pozwoliły określić wiek warstw szypockich jako neokomski, co było zbieżne z ustaleniami Sujkowskiego dokonanymi na podstawie badań petrograficznych (Pazdro, 1936; Świdziński, 1947).

Najważniejsza publikacja karpicka Pazdry dotyczy geologii Gór Czerwcyńskich położonych na ówczesnym pograniczu z Rumunią. Był to teren trudno dostępny i dziki, od czasów Hugona Zapałowicza, który w latach 1883–1884 skartował znaczną część obszaru (w skali 1 : 100 000), właściwie omijany przez geologów. W latach 1929–1933

Uniwersytet Jana Kazimierza zorganizował pięć wypraw badawczych pod kierownictwem profesora Juliana Tokarskiego, których celem było bliższe poznanie Gór Czerwcyńskich. Zdzisławowi Pazdrze przypadło zadanie wykonania mapy geologicznej terenu w skali 1 : 25 000. Była to praca wymagająca od geologa wielkiej wszechstronności z powodu bogactwa inwentarza skał, obejmującego utwory metamorficzne, wulkaniczne i osadowe różnego wieku i skomplikowanej tektoniki alpejskiej. Na podstawie analizy litologii kompleksu metamorficznego i porównań z sąsiednimi obszarami Pazdro zaliczył go do karbonu. Wydzielił także serię permomezozoiczną, w której w oparciu o porównania z lepiej poznanymi profilami, m.in. z Bukowiny oraz z Karpat Zachodnich i Alp, wyróżnił utwory permu (werrukano), triasu i jury. W przykrywającym te utwory fliszu wyróżnił ogniwa od infrawalazynu do cenomanu, zaś występującym intruzjom bazaltowym przypisał wiek dolnotriasowy. W budowie tektonicznej Gór Czerwcyńskich wydzielił płaszczowinę bukowińską i płaszczowinę Pietrosa nasuniętą na grupę fałdów czarnohorsko-kostrzyckich i oderwane od niej i dysharmonijnie ułożone sztywne płyty zlepieńcowe albu-cenomanu.

Na podstawie rozprawy „Pasma Gór Czerwcyńskich. Geologia” Zdzisław Pazdro uzyskał w 1934 r. habilitację (Pazdro, 1934). Jako docent wykladał wybrane zagadnienia z geologii dynamicznej, był inicjatorem wprowadzenia do programu studiów obowiązkowych kursów kartowania geologicznego, którymi osobiście się zajmował. O swoim kursie kartograficznym z doc. dr. Pazdrą w Worochole wspominał przedwojenny student UJK, profesor Józef Oberc (1997).

Pisząc o przedwojennej działalności naukowej profesora Pazdry nie można pominąć interesującego studium tektoniki południowej okolicy Lwowa (Opole Małe), które z powodu wybuchu wojny w całości zostało opublikowane dopiero w 1953 r. (Pazdro, 1953). Na podstawie szcze-

Ryc. 2. Zdzisław Pazdro z ojcem prof. Zbigniewem Pazdrą, lata 30. XX w. Fot. z Kolekcji Prof. Pazdry, Muzeum Geologiczne im. S. J. Thugutta na Wydziale Geologii UW

gółowej analizie wydzielonych powierzchni strukturalnych: kredowej, tortońskiej i współczesnej, badań paleogeograficznych utworów tortonu i porównań z otaczającymi terenami, Pazdro wyróżnił na obszarze Opola Małego szereg struktur tektonicznych i zrekonstruował ich ewolucję. Wspomnieć również trzeba o jego aktywności w zakresie popularyzowania różnych dziedzin geologii, którą zaczął przejawiać już w czasach studenckich. Pisał m.in. w *Przyrodzie i Technice*, *Kosmosie*, a nawet *Nature*: o trzęsieniach ziemi, nafcie w Polsce, geologii Polskiego Zagłębia Węglowego, tektonice Europy, geologii Chin i ruchach kontynentów.

Z biegiem czasu zainteresowania Zdzisława Pazdry coraz wyraźniej zwracały się ku geologii złożowej. Pozostając pracownikiem UJK, podjął współpracę z przedsiębiorstwem Pionier SA, Przedsiębiorstwem Państwowym Polmin oraz koncernem Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych SA w Katowicach, w którym został w 1937 r. głównym geologiem i organizatorem służby geologicznej, a następnie jej dyrektorem, co wymagało zamieszkania z rodziną w Ligocie na Śląsku. Z ramienia koncernu uczestniczył w rozpoznawaniu Zagłębia Nadbużańskiego (Makowski, 1962). Pisał o perspektywach wydobywania rud żelaza w Polsce, a w ramach współpracy z Pionierem uczestniczył w poszukiwaniach minerałów bitumicznych (Kozerski, 2005).

Po zajęciu Lwowa przez Sowieców w 1939 r. Zdzisław Pazdro został zatrudniony na stanowisku laboranta w Katedrze Mineralogii i Technologii Krzemianów we Lwowskim Instytucie Politechnicznym. Wiadomo, że opracował w tym czasie m.in. wstępne charakterystyki hydrogeologiczne Przemyśla, Stryja i Drohobycza. W latach okupacji niemieckiej (od 30 czerwca 1941 r.) przez dłuższy czas

pozostawał bez zajęcia zarobkowego; w 1942 r., w związku z zagrożeniem przymusowym wysiedleniem, podjął pracę jako asystent w Laboratorium Badania Materiałów Drogowych i Budowlanych. Wspominał potem: „Okres wojenny wytrącił mnie z pracy naukowej. (...) Okres ten jednak wykorzystałem na doszkolenie się w geologii inżynierskiej i hydrogeologii” (Pazdro, 1972).

Od początku okupacji Pazdro był aktywny w konspiracji lwowskiej pod pseudonimem „Krzemień”. W latach 1941–1944 wykładał na tajnym Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJK. Jako działacz podziemnego Stronnictwa Narodowego, wiceprezes Zarządu Okręgowego SN we Lwowie, był kierownikiem Działu Szkolnictwa SN i współorganizatorem konspiracyjnego Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Należał do redakcji podziemnego „Słowa Polskiego”, od 1943 r. pełnił funkcję sekretarza Zarządu Komitetu Ziemi Wschodnich. 31 maja 1943 r. został aresztowany przez gestapo, jednak dzięki wykupieniu przez żonę uwolniono go po trzech miesiącach pobytu w więzieniu na ul. Łackiego. W 1944 r. awansował na prezesa Zarządu Okręgowego Stronnictwa Narodowego we Lwowie i z ramienia stronnictwa brał udział w pracach Okręgowej Delegatury Rządu Emigracyjnego. Należał do powołanej w czerwcu 1944 r. Rady Polskiej Ziemi Południowo-Wschodnich (Draus, 2007).

Po wyparciu Niemców ze Lwowa w lipcu 1944 r. Zdzisław Pazdro zaczął pracę w Kombinacie Naftowym „Ukrnieftrazwiedka” na stanowisku starszego geologa. Formująca się administracja sowiecka szybko przystąpiła do działań na rzecz depolonizacji, czyli zmiany struktury demograficznej i kulturalnej miasta, a prawnym usankcjonowaniem przedsięwzięcia było podpisanie 9 września 1944 r. porozumienia pomiędzy PKWN i Radą Komisarzy Ludowych USRS o wzajemnej wymianie ludności polskiej i ukraińskiej. Nowe władze były zaskoczone silnym sprzeciwem Polaków przeciw owej „repatriacji” – do końca grudnia ze Lwowa wyjechało zaledwie 2131 osób (Draus, 2007). W celu złamania oporu przez zastraszenie rozpoczęto w nocy z 3 na 4 stycznia 1945 r. tygodniową, masową akcję aresztowań, która miała mocno uderzyć m.in. w elity intelektualne. Wśród aresztowanych znalazł się Pazdro. Sowieci wiedzieli o jego związkach z delegaturą rządu we Lwowie, naraził się ponadto publicznie stwierdzając, że PKWN nie reprezentuje większości społeczeństwa polskiego i bez zgody rządu w Londynie nie miał prawa podpisywać porozumienia o przesiedleniu. Reakcją na aresztowania pracowników lwowskich uczelni były protesty polskiego świata nauki, w sprawie uwieczonych głos zabralo ponad stu najznakomitszych polskich uczonych z różnych ośrodków (Riedl, 1996; Draus, 2007). Zdzisław Pazdro był sądzony w „procesie delegatury rządu” i w końcu grudnia skazany na rok pozbawienia wolności (Kulczyńska, 1988; Kalbarczyk, 2011). Z więzienia wyszedł w lipcu 1946 r. i szybko wyjechał do Krakowa, gdzie przebywała już jego rodzina: żona z synem Przemysławem. Swoje uwolnienie zawdzięczał staraniom Politechniki Gdańskiej. Zachował się list profesora Karola Pomianowskiego, ówczesnego dziekana Wydziału Inżynierii Lądowej i Wodnej Politechniki Gdańskiej do Bolesława Bieruta, zawierający prośbę o wszczęcie kroków u władz radzieckich w celu rozpatrzenia sprawy doc. dr. Zdzisława Pazdry, którego z powodu wybitnych walorów naukowych Rada Wydziału PG postanowiła powołać na Katedrę Geologii (Kozerski, 2005). Potwierdzają to wspomnienia profesora Kazimierza Smulikowskiego (1994): „Jeszcze raz próbowałem zdobyć dla Poznania docenta Zdzisława Pazdrę, ucznia profesora

Ryc. 3. Profesor Zdzisław Pazdro, Politechnika Gdańska, 1954 r. Fot. z arch. rodzinnego prof. Przemysława Pazdry

Rogali ze Lwowa, który został przez NKWD aresztowany i wywieziony gdzieś na wschód, lecz którego można było stamtąd uwolnić, powołując na katedrę uniwersytecką. Niestety! Spóźniłem się z tą akcją, bo okazało się, że inicjatywę taką podjęła już wcześniej Politechnika Gdańska i że dla niej zostanie docent Pazdro zwolniony”. Mimo bezwzględnego zwalczania wrogów ustroju „władza ludowa” potrafiła być bardzo pragmatyczna i niekiedy okazywała im „wielkoduszność”, jeśli uznała, że mogą być przydatni w budowie nowej Polski.

1 września 1946 r. Zdzisław Pazdro rozpoczął pracę na Politechnice Gdańskiej, na stanowisku kierownika Katedry Geologii, jako profesor kontraktowy. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1948 r. W pierwszym okresie była to głównie odbudowa katedry, kompletowanie księgozbioru, map, kolekcji skał i minerałów oraz wykłady z geologii dla studentów Wydziału Inżynierii Lądowej i Wodnej i z fizjografii na Wydziale Architektury.

Rozwijanie w Polsce wielkiego przemysłu ciężkiego wymagało pilnego szkolenia geologów, szczególnie w dziedzinie geologii stosowanej: surowcowej, inżynierskiej i hydrogeologii. W związku z tym w 1951 r. została podjęta gruntowna reorganizacja wyższego szkolnictwa geologicznego, a wobec szczupłości kadr akademickich przyjęto koncepcję ich koncentracji w dwóch ośrodkach: krakowskim z geologią surowcową (Akademia Górniczo-Hutnicza) i warszawskim z geologią uniwersytecką, a po stworzeniu odpowiednich warunków lokalowych także geologią inżynierską i hydrogeologią. Wiązała się z tym likwidacja studiów geologicznych w Poznaniu (UAM), Lublinie (UMCS), Toruniu (UMK), a nawet na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wyjątek stanowił Uniwersytet Wrocławski, gdzie utrzymano studia geologiczne podstawowe z uwagi na specyfikę geologii sudeckiej. Profesorowi Pazdro, który znalazł się w zespole doradczym przy ministrze szkół wyższych i nauki Adamie Rapackim, przygotowującym reformę, powierzono utworzenie na Politechnice Gdańskiej studiów w zakresie geologii technicznej, przewidując ich rychłe przeniesienie do Warszawy. Studia powstały na Wydziale Inżynierii Lądowej i Wodnej, a po wyodrębnieniu Wydziału Budownictwa Wodnego weszły wkrótce w jego skład.

Początki były trudne, gdyż brakowało kadr, cała koncepcja i organizacja studiów były osobistą zasługą profesora Pazdry. Studentom pierwszego rocznika wykładał na geologię dynamiczną, geologię historyczną, geologię regionalną, strukturalną, inżynierską i hydrogeologię. W następnym roku miał już wsparcie kilku współpracowników, m.in. żony Olgi, a w 1954 r. w prowadzeniu niektórych zajęć uczestniczyli pierwsi absolwenci. Jakby tego było mało w latach 1953–1954 pełnił funkcję dziekana Wydziału Budownictwa Wodnego (Kozerski, 2005).

Jednocześnie wrócił do działalności naukowej w dziedzinie, której dotąd nie uprawiał, choć obok hydrogeologii zajmował się także geologią regionu gdańskiego. Wykorzystując wyniki nowych wiecień i obserwacje terenowe pisał o podłożu i genezie Półwyspu Helskiego, o ukształtowaniu podłoża delty Wisły, o glacytektonice, wreszcie podczas 31. Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego w Gdańsku w 1958 r. przedstawił swój pogląd na budowę geologiczną całego regionu (Pazdro, 1960, 1972). W zakresie kartografii opracował arkusz Gdańsk Przeglądowej Mapy Geologicznej Polski w skali 1 : 300 000 (Pazdro, 1954) i Przeglądowej Mapy Hydrogeologicznej Polski (Pazdro, 1961). Ważne pozycje w jego dorobku tego okresu stanowiły: praca na temat zasobów wód podziemnych Polski północno-zachodniej (z B. Kozerskim) i obszerne studium hydrogeologiczne obszaru miejskiego Gdańsk-Sopot-Gdynia, obie niepublikowane z powodu panującej wówczas cenzury (Pazdro, 1972).

W 1958 r. na prośbę Rady Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego profesor Pazdro przeniósł się do Warszawy, aby kierować tu Zakładem Hydrogeologii Ogólnej. Z udziałem swoich uczniów prowadził w północno-wschodniej Polsce badania hydrogeologiczne na lokalne potrzeby gospodarki wodnej, które stały się podstawą do opracowania regionalnych syntez hydrogeologicznych. Żywo interesował się problematyką hydrogeochemiczną, w tym wodami leczniczymi oraz wodami termalnymi na Podhalu (MałECKA & Roniewicz, 1989; Kozerski, 2005). W 1965 r. został profesorem zwyczajnym, a w latach 1966–1968 piastował stanowisko dziekana Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jako wybitny przedstawiciel ważnej dla gospodarki dyscypliny naukowej był autorem wielu opinii, ekspertyz, opracowań dokumentacyjnych i projektów oraz uczestnikiem różnych narad, komisji, posiedzeń, powoływanych na potrzeby władz rządowych i terenowych. Był autorem lub współautorem opracowań dotyczących koncepcji zaopatrzenia w wodę miast i dużych zakładów przemysłowych, ujęć wód leczniczych i innych (Pazdro, 1972).

Jednak najważniejsze zasługi profesor Pazdro położył w tworzeniu polskiej szkoły hydrogeologii. Najpierw jako organizator pierwszych w Polsce studiów hydrogeologicznych i geologiczno-inżynierskich na Politechnice Gdańskiej, następnie jako autor pierwszego podręcznika „Hydrogeologia ogólna”, dzieła poważnego, które było wydane w 1964 r. i wznawiane z uzupełnieniami i aktualizacją w latach 1977, 1983 oraz pośmiertnie w 1990 r. (we współautorstwie z B. Kozerskim). Wypada wspomnieć, że na zamówienie Politechniki Warszawskiej Zdzisław Pazdro już w 1957 r. przygotował skrypt z hydrogeologii dla studentów wydziałów inżynierskich. Jako autor podręcznika akademickiego i redaktor naukowy „Słownika hydrogeologii i geologii inżynierskiej” (Bażyński & Turek, 1969) uporządkował polską terminologię hydrogeologiczną, a jako przewodniczący Komisji Dokumentacji Hydrogeologicznych w Centralnym Urzędzie Geologicznym w latach

Ryc. 4. Promocje doktorskie na Uniwersytecie Warszawskim w 1966 r. Od lewej: prof. Kazimierz Guzik, prof. Stefan Zbigniew Różycki, dr Witosława Boretti-Onyszkiewicz, prof. Zdzisław Pazdro – dziekan Wydziału Geologii, dr Lech Wysokiński, doc. Witold Cezariusz Kowalski, dr Danuta Szyszło, prof. Józef Gołąb. Fot. z arch. rodzinnego prof. Przemysława Pazdry

Ryc. 5. Publiczna obrona pracy doktorskiej Danuty Małeckiej w 1968 r. na Wydziale Geologii UW. Od lewej siedzą: prof. Zdzisław Pazdro, doc. Kazimierz Łydka, prof. Kazimierz Guzik i prof. Józef Gołąb. Fot. ze zbiorów Instytutu Hydrogeologii i Geologii Inżynierskiej UW

1956–1973 wywarł ogromny wpływ na jakość opracowań hydrogeologicznych w całym kraju (Małecka & Roniewicz, 1989; Kleczkowski & Sadurski, 1999). Profesor Pazdro był nauczycielem i opiekunem kilku generacji hydrogeologów, wypromował 28 doktorów, m.in. późniejszych profesorów: Józefa Bażyńskiego, Jana Malinowskiego, Jana Dowgiałę, Bohdana Kozerskiego, Aleksandrę

Macioszczyk, Wiesława Subotowicza, napisał dziesiątki recenzji i opinii prac doktorskich, habilitacyjnych oraz wniosków w sprawie tytułów naukowych.

Trudno jest pisać o profesorze Pazdrze, ponieważ we wspomnieniach o różnych ludziach często nadużywane są duże słowa, które tracą wskutek tego swoją wagę. A profesor Pazdro był naprawdę człowiekiem niezłomnego cha-

Ryc. 6. Profesor Maria Turnau-Morawska, prof. Pazdro (w środku), prof. Antoni S. Kleczkowski. Fot. ze zbiorów Instytutu Hydrogeologii i Geologii Inżynierskiej UW

rakteru, twardych zasad, wielkiej odwagi, odpowiedzialności, uczciwości i skromności. Jako szef i nauczyciel, wymagający i surowy, potrafił okazywać współpracownikom i studentom dyskretną życzliwość i pomoc, był powszechnie szanowany. Wszyscy, którzy go znali, podkreślają jego wysoką kulturę i elegancję w sposobie bycia, a ci, którzy znali go bliżej, podkreślają również to, że ze swoją żoną, towarzyszką w doli i niedoli, profesor Olgą Pazdro, stanowili wspaniałą parę. Ich syn, Przemysław, poszedł w naukowe ślady rodziców, zostając profesorem Politechniki Gdańskiej, dzisiaj już emerytowanym.

W ostatnich latach życia profesor Zdzisław Pazdro nie domagał na serce, zmarł 23 lipca 1987 r. i został pochowany obok żony na Cmentarzu Północnym (Wólka Węglowa) w Warszawie (W-VI-13-3). „Miarą szacunku i uznania oraz popularności Profesora były nieprzeliczone tłumy uczestniczące w uroczystościach pogrzebowych” – wspominali potem jego młodszy współpracownicy (Małecka & Roniewicz, 1989).

Serdecznie dziękuję Panu prof. Jerzemu J. Małeckiemu i w szczególności Panu prof. Bohdanowi Kozerskiemu, przez wiele lat najbliższemu współpracownikowi prof. Pazdry, uczniom i kontynuatorom jego dzieła, za rozmowy o Profesorze i przekazane materiały. Panu prof. Przemysławowi Pazdrze jestem wdzięczny za udostępnienie fotografii z rodzinnych zbiorów. Panu dr. Markowi Stępisiewiczowi, kierownikowi Muzeum Geologicznego na Wydziale Geologii UW, dziękuję za zgodę na wykorzystanie fotografii z przedwojennego zbioru, tzw. Kolekcji Prof. Pazdry, a Panu dr. hab. Grzegorzowi Barczykowi za ich prezentację i życzliwą pomoc w przygotowaniu do publikacji.

LITERATURA

- BARANOWSKI J., BARANOWSKI M. & RAFALSKA B. 2002 – Zdzisław Pazdro – Lwowskie Orle – dokumenty znalezione na strychu. Lwowskie Spotkania. Społ.-Kulturalny Miesięcznik Polski na Ukrainie. IX–X 2002 r.
- BARCZYK G. & NIECHWEDOWICZ M. 2013 – „Geolog w terenie... czyli lata 20., lata 30. Na archiwalnych fotografiach Profesora Zdzisława Pazdry” – wystawa w Muzeum Geologicznym im. S. J. Thugutta na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. *Prz. Geol.*, 61 (12): 742–745.
- BAŻYŃSKI J. & TUREK S. 1969 – Słownik hydrogeologii i geologii inżynierskiej (pod red. nauk. Z. Pazdry). Wyd. Geol., Warszawa, s. 192.
- BOLEWSKI A. 1976 – Reorganizacja wyższego szkolnictwa geologicznego w latach 1951–1952. *Prz. Geol.*, 24 (9): 510–517.

- DOWGIAŁŁO J. & KOZERSKI B. 2013 – History of hydrogeology: Poland. [W:] N. Howden, J. Mather (red.) *History of Hydrogeology*. Intern. Assoc. of Hydrogeol., 28, CRC Press: 201–228.
- DRAUS J. 2007 – Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni. Wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 328.
- KALBARCZYK S. 2011 – Czystka na uczelniach. Zagłada polskiego środowiska naukowego we Lwowie po '44. *Biul. IPN*, 3: 69–73.
- KLECZKOWSKI A.S. & SADURSKI A. 1999 – Geneza i rozwój polskiej hydrogeologii. *Biul. Państw. Inst.*, 388: 7–33.
- KOZERSKI B. 2005 – Człowiek wielkiej prawości. [W:] *Pionierzy Politechniki Gdańskiej*. Wyd. Politechniki Gdańskiej, Gdańsk: 452–458.
- KOZERSKI B., PACZYŃSKI B., SADURSKI A. & SKRZYPCZYK L. 2010 – Evolution of Polish hydrogeology. *Prz. Geol.*, 58 (9/1): 730–736.
- KOZERSKI B. & MAŁECKI J.J. 2013 – Historia hydrogeologii na Uniwersytecie Warszawskim w 60-lecie jej istnienia. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 456: 11–26.
- KRAJEWSKI S. 1984 - Z okazji 80-lecia urodzin profesora Zdzisława Pazdry sesja naukowa. *Prz. Geol.*, 32 (4): 240–241.
- KSIĄŻKIEWICZ M. 1972 – Karpaty. [W:] *Budowa geologiczna Polski*. T. 4. Tektonika, cz. 3. Wyd. Geol., Warszawa.
- KULCZYŃSKA M. 1988 – Lwów – Donbas 1945. Wyd. „Epoka”, Warszawa 1988, s. 80.
- MACIOSZCZYK T. 1988 – Zdzisław Pazdro (1903–1987). *Prz. Geofiz.*, 33 (3): 321–324.
- MAKOWSKI H. 1962 – Historia odkrycia Zagłębia Nadbużańskiego (w trzylecie śmierci J. Samsonowicza). *Prz. Geol.*, 10: 579–58.
- MAŁECKA D. & RONIEWICZ P. 1989 – Profesor Zdzisław Pazdro – w pierwszą rocznicę śmierci. *Prz. Geol.*, 37 (2): 113–115.
- OBERC J. 1997 – Między maturą a doktoratem. *Przegląd Uniwersytecki*. Pismo Uniwersytetu Wrocławskiego, III, 4(18): 7–10.
- Obrońca Lwowa, T. 3. Organizacja listopadowej obrony Lwowa. Ewidency uczestników walk. Lista strat. (oprac. dr E. Wawrzko i mjr J. Klink). Wyd. VOLUMEN, Warszawa 1994: 183.
- PAZDRO Z. 1927 – Szkic geologiczny Liwocza. *Kosmos*, 51 (za r. 1926): 393–409.
- PAZDRO Z. 1930 – Mszywioly z łupków menilitowych w Skalniku i ich znaczenie stratygraficzne. *Kosmos*, 54 (za r. 1929): 140–170.
- PAZDRO Z. 1931a – Wycieczka geologiczna do Marokka. *Wszczęświat*, 1: 4–10.
- PAZDRO Z. 1931b – Spostrzeżenia geologiczne z Karpat Środkowych. *Kosmos*, 55 (za r. 1930): 339–356.
- PAZDRO Z. 1934 – Pasma Gór Czerwonych. *Geologia. Roczn. Pol. Tow. Geol.*, 10: 199–291.
- PAZDRO Z. 1936 – Warstwy szypockie w Hryniawie nad Czeremoszem. *Kosmos*, 60 (za rok 1935): 293–304.
- PAZDRO Z. 1953 – Jednostki tektoniczne w budowie Opola Małego i fazy ich rozwoju. *Biul. Inst. Geol.*, bez numeracji: 4–59.
- PAZDRO Z. 1954 – Przeglądowa Mapa Geologiczna Polski 1 : 300 000, arkusz Gdańsk, wyd. B. Instytut Geologiczny, Warszawa.
- PAZDRO Z. 1960 – Budowa geologiczna regionu gdańskiego. *Roczn. Pol. Tow. Geol.*, 29 (4): 337–346.
- PAZDRO Z. 1961a – Przeglądowa Mapa Hydrogeologiczna Polski 1 : 300 000, arkusz Gdańsk, wyd. A. Instytut Geologiczny, Warszawa.
- PAZDRO Z. 1961b – Przeglądowa Mapa Hydrogeologiczna Polski 1 : 300 000, arkusz Gdańsk, wyd. B. Instytut Geologiczny, Warszawa.
- PAZDRO Z. 1964 – Hydrogeologia ogólna. Wyd. I. Wyd. Geol., Warszawa, s. 524.
- PAZDRO Z. 1972 – Praca naukowa. Maszynopis, s. 6.
- PAZDRO Z. & KOZERSKI B. 1990 – Hydrogeologia ogólna. Wyd. IV. Wyd. Geol., Warszawa, s. 624.
- POŻARYSKA K. 1986 – Olga Pazdro (1905–1984). *Roczn. Pol. Tow. Geol.*, 56: 183–184.
- PRZYBYŁOWSKI K. 1980 – Pazdro Zbigniew Walenty. *Polski Słownik Biograficzny*, XXV/3, 106: 524–525.
- RIEDL T. 1996 – We Lwowie. *Relacje*. Oficyna Wyd. Sudety, Wrocław, s. 190.
- SMULIKOWSKI K. 1994 – Droga po kamieniach. *Wspomnienia*. Warszawa, s. 396.
- ŚWIDZIŃSKI H. 1947 – Słownik stratygraficzny północnych Karpat fliszowych. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 37: 7–124.
- TEISSEYRE H. 1973 – Zdzisław Pazdro – geolog i hydrogeolog. *Biul. Inst. Geol.*, 277: 9–22.

Praca wpłynęła do redakcji 11.05.2014 r.
Akceptowano do druku 16.06.2014 r.

Serwis fotograficzny na str. 378

Profesor Zdzisław Pazdro – twórca polskiej szkoły hydrogeologii (patrz str. 391)

Ryc. 7. Worochta w Karpatach Wschodnich, lata 30. XX w. Wszystkie fot. z Kolekcji Prof. Pazdry, Muzeum Geologiczne im. S. J. Thugutta na Wydziale Geologii UW

Ryc. 8. Kazimierz Smulikowski (po lewej), Olga Pazdro i Zdzisław Pazdro w Karpatach Wschodnich

Ryc. 9. Zdzisław Pazdro (w środku w kaszkiecie), prawdopodobnie podczas XIV Zjazdu PTG w Worochcie 1934 r.

Ryc. 10. Zdzisław Pazdro (od lewej, w kaszkiecie) ze studentami w Karpatach Wschodnich

Ryc. 11. Zdzisław Pazdro w terenie

Ryc. 12. Wśród Hucułów